

CK.0000065927

VƯƠNG TOÀN

ỨNG DỤNG CÔNG NGHỆ THÔNG TIN VÀ TRUYỀN THÔNG trong đổi mới hoạt động thư viện

NHÀ XUẤT BẢN
THÔNG TIN VÀ TRUYỀN THÔNG

PGS.TS. VƯƠNG TOÀN

**ỨNG DỤNG
CÔNG NGHỆ THÔNG TIN
VÀ TRUYỀN THÔNG**
trong đổi mới hoạt động thư viện

NHÀ XUẤT BẢN THÔNG TIN VÀ TRUYỀN THÔNG

LỜI NHÀ XUẤT BẢN

Công nghệ thông tin đang làm biến đổi sâu sắc mọi lĩnh vực trên phạm vi toàn cầu. Ngày nay, do những thành tựu của cách mạng tin học mang lại nên việc đổi mới hoạt động thư viện truyền thống là tất yếu và cấp bách. Nhờ các quá trình xử lý thông tin và phương thức truyền thông hiện đại, hoạt động thư viện đã và đang thay đổi về cơ bản, có thể nói rằng nó thực sự trở thành một cuộc cách mạng trong ngành Thư viện.

Hiện nay, giá trị thư viện không còn được đánh giá là thư viện sở hữu bao nhiêu tài nguyên thông tin, mà là thư viện đó sử dụng công nghệ thông tin như thế nào để truy hồi thông tin khắp nơi nhằm phục vụ tốt cho người sử dụng. Nếu thư viện tiếp tục hoạt động theo kiểu truyền thống thì dù có được trang bị hiện đại, đối tượng phục vụ cũng sẽ giảm dần vì không thỏa mãn người dùng tin ở thời đại mới. Bởi vậy, trong thời đại tin học bùng nổ, nếu không biết tận dụng những tiện ích của công nghệ thông tin và truyền thông hiện đại sẽ là những hạn chế không đáng có.

Nhằm đáp ứng phần nào nhu cầu của bạn đọc, Nhà xuất bản Thông tin và Truyền thông xuất bản cuốn ***“Ứng dụng công nghệ thông tin và truyền thông trong đổi mới hoạt động thư viện”*** do PGS, TS Vương Toàn biên soạn. Nội dung cuốn sách được chất lọc từ gần 60 bài viết lớn nhỏ đã công bố tại các hội thảo khoa học chuyên ngành và trên các tạp chí: *Thông tin khoa học xã hội, Thư viện Việt Nam, Bản tin Hội Thông tin - Tư liệu Khoa học và Công nghệ Việt Nam* và đặc biệt là nhiều bài đã được in trên bản tin *“Thư viện - Công nghệ thông tin”*... nay được tác giả tổng hợp có bổ sung và cập nhật.

Cuốn sách đã phác họa một bức tranh hiện thực về hoạt động thông tin - thư viện nói chung và chuyên về khoa học xã hội ở Việt Nam nói riêng; đồng thời cũng gợi ra một số nội dung đang được ngành Thư viện quan tâm. Hy vọng cuốn sách sẽ là tài liệu tham khảo hữu ích cho các nhà quản lý, các cán bộ ngành thông tin thư viện và các bạn sinh viên chuyên ngành thư viện trên cả nước...

Mặc dù đã có nhiều cố gắng, song lần đầu xuất bản nên cuốn sách sẽ khó tránh khỏi những hạn chế và thiếu sót. Nhà xuất bản rất mong nhận được những ý kiến đóng góp quý báu của bạn đọc để cuốn sách được hoàn thiện hơn trong lần tái bản sau.

Xin trân trọng giới thiệu cùng bạn đọc!

Hà Nội, tháng 8 năm 2013

**NHÀ XUẤT BẢN
THÔNG TIN VÀ TRUYỀN THÔNG**

DANH MỤC TỪ VIẾT TẮT

CSDL	Cơ sở dữ liệu
ĐH	Đại học
GS	Giáo sư
HN	Hà Nội
KHXH	Khoa học Xã hội
NDT	Người dùng tin
NV	Nhân văn
Nxb	Nhà xuất bản
PGS	Phó Giáo sư
PTBV	Phát triển bền vững
QG	Quốc gia
Tc	Tạp chí
ThS	Thạc sĩ
TP. HCM	Thành phố Hồ Chí Minh
tr	trang
TS	Tiến sĩ
TSKH	Tiến sĩ khoa học
XHCN	Xã hội chủ nghĩa

Phần I

MỘT SỐ VẤN ĐỀ CHUNG

HOẠT ĐỘNG THƯ VIỆN ĐỔI MỚI DO TÁC ĐỘNG CỦA CÔNG NGHỆ THÔNG TIN VÀ TRUYỀN THÔNG

1. Những thay đổi do cách mạng tin học

Những năm gần đây, thuật ngữ "tin học" được nhắc tới nhiều, có lúc bị lạm dụng khiến cho nó có thể bị hiểu như một "mốt" thời thượng. Thực ra, tin học là một kết quả mà tiến bộ của khoa học và kỹ thuật hiện đại mang lại, nó đảm nhiệm một vai trò hết sức quan trọng đối với sự phát triển nhiều mặt của xã hội, trong đó có đời sống kinh tế của con người.

Ở nhiều nước có trình độ khoa học và kỹ thuật tiên tiến, tin học hoá thâm nhập vào mọi lĩnh vực hoạt động, nhằm thoả mãn những nhu cầu tương như đơn giản nhất (như đặt mua hàng hoá theo yêu cầu hay thanh toán tiền qua tài khoản ở ngân hàng) cho đến những nhu cầu thông tin về tư liệu khoa học. Bởi lẽ đó, tin học đã được đưa vào dạy cả ở nhà trường phổ thông từ nhiều năm nay.

Tin học hoá cho phép lưu trữ, xử lý, tìm kiếm và cung cấp thông tin theo yêu cầu của NDT. Tùy mục đích xây dựng, CSDL có thể đáp ứng nhu cầu thông tin về thư mục, văn bản, số liệu, sự kiện hay hình ảnh. Bên cạnh kho sách và tư liệu theo truyền thống, thư viện hiện đại đã có thêm tài nguyên thông tin dạng điện tử: từ đĩa CD đến sách điện tử... Các quy trình bảo quản, xử lý và phục vụ người khai thác và sử dụng vì thế cũng thay đổi

hiều. Cho nên thay cho cách gọi truyền thống là *thư viện*, người ta thường dùng những tên gọi khác nhau để chỉ cơ quan có những hoạt động mới mẻ này: nơi dùng cách gọi tên có phần dài dòng, nhưng thể hiện đầy đủ nhất là *Trung tâm thông tin - tư liệu - thư viện*.

Trong bài “*Nguồn tin và các địa chỉ về KHXH trên Internet: hướng dẫn người sử dụng*”⁽¹⁾. Craig Mckie nhận xét rằng từ nhiều năm trở lại đây, chúng ta đã chứng kiến nhiều thay đổi lớn trong cách tiến hành các công trình nghiên cứu, đến mức mà “nền kinh tế dựa trên thông tin” phát triển hơn cả nền kinh tế công nghiệp đã có nhiều thành công trước đó. Việc phát triển rộng rãi các công cụ nghiên cứu điện tử, đặc biệt là World Wide Web (web) đã tạo ra một số thay đổi sau:

1. Thay đổi trong cách phổ biến, lưu trữ, tìm kiếm, trích thông tin và trong những bài học rút ra từ những thông tin này...

2. Thay đổi trong bản chất thông tin liên quan đến KHXH (các thể loại mới, cách sử dụng mới) và khả năng tiếp cận với các thông tin này dễ dàng hơn nhiều.

3. Thay đổi trong cách cung cấp các dữ liệu của các cơ quan chức trách cho nhà nghiên cứu...

4. Thay đổi trong cách kiểm soát thông tin của các nhà chức trách...

5. Thay đổi trong cách trao đổi giao tiếp giữa các thành viên trong một nhóm nghiên cứu.

⁽¹⁾ *Các khoa học xã hội trên thế giới* (Chu Tiến Ánh - Vương Toàn dịch). H., Nxb ĐHQG Hà Nội, 2007, tr. 443-456.

Dù quan niệm và thực tiễn có thể dẫn đến sự khác nhau về nhận thức và cách làm, nhưng đâu đâu ta cũng thấy nói đến *kết hợp thư viện truyền thống với thư viện hiện đại*, và *ứng dụng công nghệ thông tin vào hiện đại hoá thư viện...*

Với khả năng cải tiến kỹ thuật để ngày càng đáp ứng chính xác nhu cầu đa dạng của người sử dụng, máy tính điện tử ra đời đã trở thành phương tiện kỹ thuật vô cùng hữu hiệu cho việc tin học hoá công tác tư liệu khoa học. Nhờ những kỹ thuật viễn thông tiên tiến, thông tin vượt khỏi phạm vi quốc gia, nhập vào hệ thống thông tin quốc tế, cho phép nhà khoa học ở nước này có thể khai thác dữ liệu khoa học ở nước khác một cách dễ dàng (nếu không bị ngăn cấm, vì một lẽ nào đó). Bên cạnh nguồn tin thu phí, nhiều thông tin được các nhà mạng cung cấp miễn phí khiến cho NDT cảm thấy khá thoải mái khi hoạt động trong xã hội thông tin.

2. Nhu cầu và lợi ích của tin học hóa hoạt động thư viện

Cơ sở cho việc tự động lưu trữ, xử lý và khai thác thông tin là những thành tựu to lớn của cuộc cách mạng tin học, cùng với những tiến bộ của phương thức truyền thông.

Ngày nay, các dạng sản phẩm thông tin được nhập vào một thư viện đã thay đổi: ấn bản điện tử xuất hiện và dần chiếm chỗ của các dạng in ấn trước đó. Nói cách khác, cái được gọi là *kho thư viện* ngày nay cũng đã khác xưa rất nhiều. Thay cho những giá kệ làm bằng chất liệu bền chắc, chống được mối mọt, các sản phẩm điện tử đòi hỏi cách lưu trữ và bảo quản khác xưa.

Một ví dụ khá điển hình là bộ Bách khoa toàn thư *Briticana*, sau 244 năm phát hành (lần đầu tiên ở Edinburgh Scotland), có

doanh số bán ra đỉnh cao là vào năm 1999 với 120 ngàn bộ bìa cứng mạ vàng, 32 tập, nay do sự xuất hiện của *Wikipedia* phát hành miễn phí trên Internet, người ta đã chuyển sang ấn bản điện tử từ thập niên 1970 và bản đầu tiên được bán ra vào năm 1980, phát hành đĩa CD đầu tiên vào năm 1989 và đưa lên mạng vào năm 1994. Phiên bản trên mạng được bán với giá 70 USD cho một năm đăng ký sử dụng. Công ty có trụ sở ở Chicago cũng cho biết cuốn Từ điển bách khoa bằng tiếng Anh lâu đời nhất này sẽ chỉ tập trung vào việc phát hành phiên bản trên Internet⁽¹⁾. Vậy thì để NDT có thể tra cứu bộ từ điển này, thư viện hiện đại không nhất thiết phải dành chỗ cho bộ sách mấy chục tập trong kho chứa sách tra cứu của mình như trước đây.

Vượt ra khỏi những cung cách phục vụ truyền thống (cho đọc, mượn, tra cứu tại chỗ...), khi dịch vụ thông tin trở thành nhu cầu tất yếu của thời đại thì các thư viện và trung tâm tư liệu phải đổi mới hoạt động cho phù hợp. Số lượt bạn đọc được thống kê hàng tuần, hàng tháng, hàng năm không còn là chỉ tiêu duy nhất để đánh giá hoạt động của một cơ quan thông tin - thư viện, như suốt mấy chục năm trước đây ta vẫn làm.

Với cách làm truyền thống thì những cơ sở này chỉ là nơi lo cất giữ tài liệu là chính, vì vậy để hoạt động cũng phải sử dụng một vài hệ thống phương tiện khai thác thủ công (tủ phiếu tra cứu, các loại thư mục sách mới hay chuyên đề...). Thực tế cho thấy, nhu cầu về thông tin không chỉ nảy sinh ở người có khả năng trực tiếp đến thư viện và trung tâm tư liệu, mà nó còn có cả nhu cầu của các nhà khoa học nước ngoài.

⁽¹⁾ Trung Thuần, *TC. Từ điển học và Bách khoa thư*, số 3, tháng 5, 2012, tr 91.